

ÉPÜLETEK ÁTALAKÍTÁSA KÖNYVTÁRI CÉLRA

Nemzetközi építési szeminárium Budapesten és Békéscsabán
(1985. június 3–7.)

KISS JENŐ

Hogy hogyan változott a nemzetközi szakmai (építész és könyvtáros) közvélemény vélekedése a régi, vagy inkább meglévő épületek könyvtári célra való alkalmasságáról, arról az tudna igazából számot adni, aki részt vett mind a hat megelőző tanácskozáson (volt ilyen az alcímben említett szeminárium résztvevői között). Az idén Magyarországon – az *IFLA Könyvtárépítési és Berendezési Szekciója* és a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* által közösen – rendezett – sorrendben a hetedik – szemináriumon tulajdonképpen már nem volt vitatéma, hogy alkalmas-e, egy meglévő esetleg műemlék épület a könyvtári célú átalakításra, vagy még inkább leegyszerűsítve a kérdést: elfogadható-e a könyvtáros egy régi épületet?

A hatvanas és a hetvenes években a szakértők még arra esküdtek, hogy a könyvtár sajátos igényeinek csak új, erre a célra emelt épület képes megfelelni. Mi, magyarok ugyan akkor sem „tartottuk magunkat” mereven ehhez az elvhez (inkább kényszerűségből ugyan, mint szakmai megfontolásból), mostanra pedig világszerte változott a helyzet. Az *NSZK*-ban 1980 és 1982 között kétszáz 300 m²-nél nagyobb alapterületű könyvtári terv 20%-a vonatkozott új épületre, 30%-a átépítésre, 17%-a műemléki épület átalakítására és 25%-a más intézménnyel közös elhelyezésre. *Hollandiában* 1980-ban 33, 1981-ben 41, 1982-ben 44, 1984-ben pedig 52%-ot tett ki a zömében régi épületek átalakítása a könyvtári tervek között. Az *NDK*-ban az átalakítás hagyományosan igen elterjedt megoldás a könyvtárak elhelyezésére és az átalakítandó épületek 40–50%-a műemlék. *Spanyolországban* 1983-ban a Kulturális Minisztérium 20 jóváhagyott könyvtárépítési terve közül 5 esetben történeti értékű épület felújítását határozták el. Az *angliai* helyzetről nincs ugyan számszerű áttekintésünk, de a szemináriumon ismertetett példák ott is az adaptálás térhódítását bizonyítják. A *magunk gyakorlatát* mindnyájan ismerjük: pontos számbavétel nélkül is állíthatjuk, hogy a meglévő, gyakran műemlék épületek átalakítása a leggyakoribb útja a könyvtárak új otthonhoz juttatásának. Mindenütt az anyagi források beszűkülése és az értékes régi épületek megmentésének szándéka együttesen ösztönzi ezt a megoldást.

A szakma (mindkét érdekelt szakma) tehát nem vitatkozott, hanem a helyzetet tudomásulvéve kereste a legjobb megoldásokat. Illetve vitatkozni vitatkozott, de nem azon, hogy elfogadható-e egy régi épület könyvtári célra, hanem inkább azt mérlegelték, hogy milyen típusú épületek alakíthatók át könnyebben, milyen kritériumoknak feleljen meg egy felajánlott épület, milyen hatással van ez az irányzat a könyvtárépítésre. A szemléletváltozás történeti áttekintését leginkább *Papp István* és *Franz Kroller* adta.

A lényegében pozitív megközelítésen belül a nézetek skálája nagyon széles volt. Némelyek (pl. Klaus *Bock*) óvatosan szögezték le, hogy a régi épület önmagában „nem feltétlenül hátrány”, mások a gazdasági előnyökre tették a hangsúlyt, 25–30%-os megtakarítást is lehetségesnek tartottak (pl. Franz *Kroller*) az új épületekhez képest. *Papp István* akkor tartotta elfogadhatónak a felajánlott régi épületet, ha a mindenképpen köteendő kompromisszumok egyenlege pozitív. Ugyancsak ő jelezte, hogy a régi épületek adaptálása hozzájárul a könyvtári modell (a „futballpálya-könyvtár”) megújításához. *Michael Dewe* ment talán a legmesszebbre: ő egyenesen gúnyosan beszélt a „cipődoboz-könyvtárról”, a modulszerkezetű könyvtár hátrányait összegezte. Nem véletlen, hogy ő idézi *Hugh Casson*-t: „Az az igazság, hogy a régi épületeket manapság gyakran nem annyira építészeti értékük miatt őrzik meg, mint inkább azért, mert félnek, hogy mi kerül a helyükbe”. Ez persze már az ellenkező véglet, hiszen ismerjük el, hogy az új épület is lehet alkalmas és szép. A tanácskozáson mindenki aki megszólalt, érintette e témát, így vagy úgy, de mindenképpen pozitív előjellel. Ez persze érthető kiindulási pont egy olyan tanácskozáson, amelyet e célból szervezett az illetékes nemzetközi szervezet.

Mikor *Francois Reiner* jelentkezési lapján tervezett előadása címeként azt olvastam, hogy „*Miként alakítsunk át egy vágóhidat könyvtárrá?*” meg voltam győződve, hogy a szervező bizottság a maró gúny céltáblája. (*Reiner* kollégánk egyébként valóban arról beszélt, hogy a párizsi La Villette vásárcsarnokot és benne a marhavágóhidat hogyan alakítják át többek között könyvtárrá is.) Az előadásokat, vitákat végighallgatva már nem csodálkozom semmin: miféle és hányféle épületből csináltak könyvtárat a világ különböző országaiban. De nem a példákat szeretném felsorolni. *Klaus Bock*, *J. Boot*, *Michael Dewe*, *Peter Günzel* – *Gerhard Schwarz*, *Harry Faulkner-Brown* és *Robert Jopp* véleménye alapján a legfontosabb elvek, amelyeket az átalakításra kijelölendő épületeknél figyelembe kell venni: jó helyen levő, tágas, nagy terekkel, nagy belmagassággal, erős födémmel rendelkező épület legyen. Nem baj, ha nem túlzottan védett régi műemlék, hiszen a kevésbé értékes épületet jobban át szabad alakítani. Hogy addig milyen célokat szolgált majdnem mindegy, de a felsorolt kritériumoknak leginkább a raktárak, csarnokok, üzemek, mozik, áruházak, irodaházak, parkolóházak, kastélyok, kolostorok, templomok, felelnek meg. Persze mindegyiknek megvan a maga sajátossága, a templomok például viszonylag kis alapterülettel rendelkeznek a légtérhez képest, vagy pl. az áruházak és az üzemeépületek könnyen átalakíthatók, de üzemeltetésük sokba kerül.

A szeminárium az adaptálással kapcsolatban felvetődő kérdéseket mindig két szempontból: az építés és a könyvtáros szempontjából tárgyalta, és nem minden esetben jutott szükségszerűen azonos nézetre. Így például az egyik legfontosabb kérdésben, az átalakítás kivitelezhetőségének vizsgálata tekintetében *Robert K. Jopp*, aki építész és könyvtáros az összes eddigi kísérletet az előzetes felmérés módszereinek kidolgozására sikertelennek minősítette és azt hangsúlyozta, hogy az átalakítás nem képleteken és számításokon, hanem az építészek és könyvtárosok fantáziáján és alkotóképességén múlik. Ezzel szemben *Harry Faulkner-Brown*, aki gyakorló építész és számos sikerült átalakítás tervezője volt, (egyébként a szeminárium talán legaktívabb résztvevője) az előzetes kivitelezhetőségi tanulmányokat szükségesnek és eredményesnek minősítette,

ismertette saját idevágó módszereit, valamint a gyakorlatban kialakított ezzel kapcsolatos „tízparancsolat”-át.

Hasonlóan kétoldalú megközelítés jellemezte az olyan kérdések vizsgálatát, mint az építészeti előírások és a műemlékvédelem szempontjainak összeegyeztetése (Robert K. Jopp), az új technika alkalmazásának problémái a régi épületekben (J. Boot, Peter Schweigler, F. Reiner.) a szolgáltatások szervezésének nehézségei, illetve sajátosságai az átalakított épületben működő könyvtárakban (Klaus Bock, Kiss Jenő) vagy a belső építészet sajátos problémái az átalakítás során (Wim Renes, B. Rook). A megközelítés kétoldalú volt, de nem az éles viták inkább az egymás szempontjainak kölcsönös figyelembe vétele jellemezte az eszmecseréket.

A tanácskozásnak helyszínt adó – ugyancsak átalakított épületben működő – Országos Széchényi Könyvtáron, az új épületbe költözött békéscsabai megyei és szegedi Somogyi Könyvtáron kívül a szeminárium résztvevői megtekinthették az Állatorvostudományi Egyetem és a Mezőgazdasági Múzeum könyvtárát, valamint három csoportban, három különböző útvonalon Békés megye alábbi községi és városi könyvtárait: Nagyszénás, Pusztaföldvár, Tótkomlós, Mezőhegyes, Medgyesbodzás, Kétegyháza, Doboz, Békés, Mezőberény, Biharugra, Mezőgyán. Ezeknek többsége ugyancsak átalakított épületben működik. A szeminárium rendezésével a Magyar Könyvtárosok Egyesületének az is célja volt, hogy megmutassa a könyvtárépítésben elért eredményeinket. A felsorolt könyvtárakon kívül ezt szolgálta az a kiállítás is, amelyet az OSZK épületében rendezett a KMK azokról az átalakított könyvtárakról, ahova nem jutottak el a szeminárium résztvevői.

Az elismerő szavak mellett, amellyel vendégeink sehol sem fukarkodtak, kritikai észrevételeket is tettek. Így például, hogy a nemzeti könyvtárban kevesebb márvány és több gép hasznosabb lett volna, a Békés megyei közművelődési könyvtárakban nem oldották meg a mozgássérültek közlekedését, könyvtáraink nem eléggé kihasználtak, nem megfelelő a könyvtárak reklámozása, kicsik a tájékoztató táblák, feliratok, stb. stb. Noha jólestek az elismerő szavak, inkább a kritikai észrevételekre kell figyelniünk, hiszen az idegen szem jobban észreveszi az általunk már megszokott és „elfogadott” hibákat.

A szeminárium programjában megtervezett előadások mellett arra is volt lehetőség, hogy a résztvevők kiselőadásokban mutassák be saját gyakorlatukat, illetve ismertessenek esettanulmányokat. (Az összes elhangzott előadásról e beszámoló végén jegyzéket adunk). Az IFLA azt tervezi, hogy a tanácskozás anyagát egy kötetben közreadja. Bizonyára hasznos könyvvel gyarapítja ezáltal a könyvtárépítés szakirodalmát. A tanulmányok azonban ennek megjelenéséig is hozzáférhetők az OSZK–KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, a FSZEK-ben és a Békés megyei könyvtárban (ez utóbbi a *Könyvtári Jegyzékek* c. periodikum 1985/2. sz.-ban tömörítvényeiket is közreadta.) Tanulmányozásuk nemcsak a leírt módszerek, elvek és következtetések miatt, hanem azért is igen hasznos minden könyvtárosnak, aki épületátalakítás előtt áll, mert szinte mindegyik közül leírást, alaprajzokat néhány épületátalakításról, a legkülönbözőbb típusú épületekről és a különböző országokból. Ily módon egy sor átalakított épületben működő angol, holland, NSZK-beli, spanyol könyvtár terve tanulmányozható és tanulságaik közvetlenül hasznosíthatók.

A témából következően a szemináriumra a szervezők egyaránt hívtak és vártak építészeket és könyvtárosokat. Ez a kettős érdekeltség érvényesült is a külföldi résztvevők összetételében (összesen 38 külföldi és 10 magyar résztvevője volt a rendezvénynek). Nem mondhatjuk el ugyanezt a hazaiakról. A résztvevők számát erősen korlátozta, hogy a szeminárium nyelve az angol volt. De ez sem magyarázhatja a hazai építész-társadalom érdektelenségét. Csak azok az építészek jelentek meg, akik a meglátogatott épületeket tervezték, de ők is megmaradtak saját munkájuk kommentálásánál, a tanácskozás szakmai vitáiban nem vettek részt. Pedig neves külföldi kollégákkal és könyvtáros szakemberekkel való találkozás számukra sem lett volna felesleges.

A szemináriumra beadott előadások jegyzéke a szerzők betűrendjében:

BOCK, Klaus (NSZK):

Problems of functioning and management. (*A működés és vezetés problémái*)

BOOT, J.: (Hollandia):

New technics in old buildings. (*Új technika régi épületekben*)

CSOMAY Zsófia–HEGEDŰS Péter–KERECSENYI Zsuzsa (Mo):

County Library, Békéscsaba. Architectural description. (*Megyei Könyvtár, Békéscsaba. Építészeti leírás*)

DEWE, Michael (Anglia):

Flexibility and open plan versus narrow spaces, immovable walls, fixed structure. (*Flexibilitás és nyitott térszerkezet egyfelől, szűk terek, mozdíthatatlan falak és merev szerkezet másfelől.*)

FAULKNER–BROWN, Harry (Anglia):

Feasibility studies before adaptation. (*Kivitelezhetőségi vizsgálatok az átalakítást megelőzően.*)

FEJES Mária (Mo.):

Protection, utilization our monument buildings. (*A műemlék épületeink védelme és hasznosítása*)

GÜNNEL, Peter (NDK): – SCHWARZ, Gerhard (NDK):

Adaptationsfragen im Bibliotheksbau der DDR. (*Az átalakítás problémái az NDK könyvtáráépítésében.*)

JOPP, Robert K. (NSZK):

Regulations and guidelines and the adaptation of existing buildings to library use. (*Építési előírások, és az épületek könyvtári célra történő adaptálása.*)

KISS Jenő (Mo.):

Problems of functioning and management. (*A működés és igazgatás problémái átalakított épületekben.*)

KROLLER, F. (Ausztria):

Libraries facing accommodation in old buildings adapted to library purposes. (*Átalakított régi épületekben elhelyezett könyvtárak.*)

LYLLOFF, Elisabeth – PLOVGAARD, Sven (Dánia):

Library buildings 1984 – a new Danish guide to the planning of premises for public libraries. (*Könyvtáráépületek 1984 – új dán útmutató a közművelődési könyvtárak tervezéséhez.*)

NWAFOR, B. U. (Nigéria):

Adaptation of buildings to university library use: a view from the Third World. (*Épületek átalakítása egyetemi könyvtár számára; a harmadik világ szempontjai.*)

PAPP István (Mo):

Can a librarian accept an old building? (*Elfogadhat-e a könyvtáros egy régi épületet?*)

POMSÁR János (Mo.) – PÉTERFIA Borbála (Mo.):

Somogyi Library, Szeged. Architectural descripton. (*Somogyi könyvtár, Szeged. Építészeti leírás.*)

REINER, Francois (Franciaország):

New media in old buildings. (*Új mediák a régi épületben.*)

RENES, Wim (Hollandia) – ROOK, L. B. (Hollandia):

Furnishing and decoration of adapted buildings. (*Átalakított épületek berendezése.*)

SCHWEIGLER, Peter (NSZK):

New technics in old buildings. (*Új technika régi épületekben.*)

WELLISCH, Hans H. (USA):

Teaching library planning to library students. (*A könyvtár tervezés tanítása könyvtárszakos hallgatóknak.*)

ZHU Cheng-gong (Kína):

User's needs: The principal basis for designing buildings of college's or university's library. (*A használói igények, mint a főiskolai, illetve egyetemi könyvtáráépületek tervezésének fő alapja.*)

The conversion of five buildings into public libraries. (*Öt épület átalakítása közművelődési könyvtárrá*) (Spanyolország)